

Tulajdonnevek a magyar orvosi nyelvben

I. Személynevek

Dr. Ludányi Zsófia, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

A tulajdonnevek sajátos kategóriát alkotnak a nyelvi rendszerben. Nyelvtani és jelentéstani szempontból is különböznek a többi nyelvi szerkezettől, s a magyar helyesírásban is külön részrendszert alkotnak.

A tulajdonneveken belül a következő kategóriák különíthetők el: személynevek, állat- és tárgynevek, földrajzi nevek, intézménynevek, csillagászati elnevezések, márkanevek, címek, kitüntetés- és díjnevek. Ezek közül az orvosi nyelvben különösen a személynevek, az intézménynevek, valamint a címek fordulnak elő gyakrabban. A gyógyszernevek mint márkanevek tárgyalandók.

Jelen cikkben a személynevek írásmódjával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat járjuk körbe. A személynevek (családnevek) gyakran fordulnak elő az orvosi nyelvben, mivel bizonyos betegségeket, anatómiai képleteket, vizsgáló módszereket, eljárásokat sokszor neveznek el szerzőikről, kitalálóikról. A személynevek kapcsán az ún. névelőzések helyesírását, a toldalékolásukkal kapcsolatos főbb szabályokat, illetve a személyneveket tartalmazó szerkezeteket, összetételeket tárgyaljuk.

Névelőzések

A személynevek kapcsán mindenképpen szükséges szót ejtenünk az ún. névelőzésekről. Ezek két csoportba sorolhatók. Hivatalosan nem jegyeztethetők be az anyakönyvbe a következők: *id., ifj., özv.*; illetve a korábban használatos nemesi névelőzések, pl. *gróf* vagy *gr.* A másik csoportba tartozik a doktori cím, amely *dr.* rövidítéssel hivatalosan is bejegyeztethető az anyakönyvbe a doktorátus megszerzése után. (A teljes *doktor* alak nem jegyeztethető be.) Gyakorta merül fel az a kérdés, hogy a *dr.* névelőzék kis vagy nagy kezdőbetűvel írandó. Többféle téves nézet él a köztudatban ezzel kapcsolatban. Az egyik vé-

lekedés szerint az ún. kisdoktorok esetében kis kezdőbetűvel, a nagydoktorok (akadémiai doktorok) nagy kezdőbetűvel írandó a *dr.* Ez azonban már csak amiatt sem állja meg a helyét, mert a kisdoktori fokozat a kilencvenes évek elején megszűnt; de amíg volt ilyen fokozat, addig sem létezett ilyen szabály. Vannak, akik a PhD fokozat megszerzéséhez kötik a nagy kezdőbetűs *Dr.* formát, míg azok, akiknek a diplomájukhoz jár a doktori cím (mint például az orvosoknak), azok csak a kis *dr.*-t használhatják. Ez az elképzelés sem állja meg azonban a helyét.

Szögezzük le tehát: az anyakönyvbe bejegyeztethető *dr.* rövidítés alapvetően mindig kisbetűs, legyen szó akár orvosról, jogászról, gyógyszerészről, vagy bármilyen tudományterületen szerzett PhD fokozatról. Az akadémiai helyesírási szabályzat tizenkettedik kiadásának (AkH.) 151., illetve 165. pontja értelmében kiemelt helyzetben (ez lehet például aláírás, levélcímzés, névsor, képaláírás) írható nagy kezdőbetűvel a *Dr.*, illetve természetesen mondatkezdő helyzetben is. Ha azonban mondat belsejében helyezkedik el a *dr.*, annak nagybetűvel való írása helyesírási hiba.

Személynevek toldalékolása

A személynevekhez a toldalékokat közvetlenül, kötőjel nélkül kapcsoljuk (ez vonatkozik az idegen nyelvű alakokra is, amennyiben nem végződnek néma betűre, illetve a magyarban szokatlan, bonyolult betűkapcsolatra). Példák: *Coopert, Edwardsszal* (a *-val/-vel* toldalék a kiejtésnek megfelelően hasonul, amit írásban is jelölünk). Ha az idegen személynév néma betűre végződik, a toldalékot kötőjellel kapcsoljuk: *Moore-ral*. Ugyanígy járunk el, ha a szó utolsó kiejtett hangját „betűknek bonyolult, írásrendszerünkben szokatlan együttese jelöli” [AkH. 217. a]): *Lancereaux-val*.

A toldalékok közül a képzők (-i, -s, -izmus, -ista) hasonlóan viselkednek. Ilyenkor a tulajdonnévből köznévvé lesz, ezért a képzett alakot kis kezdőbetűvel írjuk: *marfanos, chrobakos, lancereaux-s*.

A személynevek azonban nem csak egyeleműek lehetnek. Többelemű személynév (pl. *Magyar Pál, Szent-Györgyi Albert*) esetén az -i, -s stb. képzőt mindig kötőjellel kapcsoljuk az utolsó elemhez, és az alapalak nagy kezdőbetűit megtartjuk [AkH. 217. b]): *Magyar Pál-os, Szent-Györgyi Albert-es*. (NB. A ragokra ez nem vonatkozik, ott kötőjel nélkül kapcsoljuk a toldalékot. Tehát: *Szent-Györgyi Albertet*, de: *Szent-Györgyi Albert-es*.)

Személynevekkel képzett összetételek

Egy- vagy többelemű személynevek és köznevek gyakran alkotnak jelöletlen (jellel, raggal nem jelölt) összetételt. Például: *Söndergaard-műtét* = Söndergaardról elnevezett műtét, *Marfan-szindróma* = Marfanról elnevezett tünet-együttes. Az orvosi irodalomban főleg műtéti eljárások, vizsgáló módszerek, eszközök, anatómiai képletek, betegségek nevei között találunk példákat ilyen típusú szóösszetételre. Minden esetben, amikor összetételről van szó, a személynévhez a köznevet kötőjellel kapcsoljuk: *Huggins-próba, Van Bogaert-betegség, Museux-fogó* (AkH. 166).

Itt jegyeznénk meg, hogy létezik azonban néhány olyan összetétel, ahol a személynév és a köznévvé együtteséből alkotott összetétel köznevesült. Ilyenkor a szokásos írásmód az egybeírás, illetve a kis kezdőbetű. Vagyis nem **Ádám-csutka* és **Röntgen-sugár*, hanem *ádám-csutka* és *röntgensugár*.

A *-féle, -szerű* – korábban ún. képzőszerű utótagnak nevezett – utótagokat is kötőjellel kapcsoljuk a személynevekhez:

Rubner-féle szén-monoxid-próba.

Ha egy személynévből és egy közszóból álló, kötőjeles írásmódú összetétel újabb taggal bővül, az új (többnyire utó)tagot kötőjellel kapcsoljuk a személynevet tartalmazó összetételhez (AkH. 166):

Achilles-in + szakadás → *Achilles-in-szakadás*.

Ennek oka, hogy ilyenkor az első mozgószály nem hajtható végre a tulajdonnévi előtag miatt (a már kötőjellel tagolt szóhoz új utótag

fűzése újabb kötőjellel történik, az eredetileg kötőjellel írt alak alkalmi egybeírásával, de tulajdonnév és köznévvé nem írható egybe).

Léteznek olyan elnevezések is, ahol egy betegség, eljárás stb. nem egy, hanem több személyről kapta a nevét. Ilyenkor a két vagy több tulajdonnév (személynév) kapcsolatát nagykörtőjellel érzékeltetjük, a közös utótagot kiskörtőjellel kapcsoljuk: *Ruge-Philipp-próba, Sven-Johansson-Sinding-Larsen-betegség, Trumble-Brittain-műtét*.

Személynevet tartalmazó szókapcsolatok

Olyan eset is van, amikor a tulajdonnév és a köznévvé nem alkot szóösszetételt, hanem más típusú viszony van köztük. Ilyenkor a tulajdonnév (személynév) a közszónak a jelzője (ún. kijelölő jelzője, amely a jelzett szó jelentését egyetlenegyedre korlátozza). Például: *Kovács doktor, Bősze professzor, Vajda Elemér akadémikus*. Ilyenkor a két szót különírjuk egymástól (AkH. 126, 164). Ha egy ilyen különírt szerkezet egészéhez (pl. *Hugonnai doktornő*) köznévi utótagot kapcsolunk (*emlékmű*), nem teszünk elé kötőjelet: *Hugonnai doktornő emlékmű*. (Sok esetben azonban – itt is például – szerencsésebb ilyenkor jelöltté tenni a szerkezetet, vagyis kitenni a birtokos személyjelet: *Hugonnai doktornő emlékműve*.)

Felhasznált irodalom

1. AkH. = A magyar helyesírási szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. Bősze Péter – Laczkó Krisztina 2009. A számok, mennyiségek és az időpontok írásmódja. In: Bősze Péter (szerk.) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Kiadó, Budapest. 357–359.
3. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest.

NB. Felhívjuk kedves olvasóink figyelmét, hogy 2015. szeptemberétől életbe lépett az új helyesírási szabályzat, a tizenkettedik kiadás. A szabályok megváltozása az orvosi nyelvet kevésbé érinti, ezekről később szólunk. Az új szabályzat elektronikusan böngészhető a <http://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12> weboldalon.